

MARCUS PREST

Lars Hertzbergin merkityksellisyydet¹

”Synnyin Helsingissä 1943 ja vartuin Porvoossa, missä kirjoitin ylioppilaaksi 1961. Olen sisarusparven nuorin, minulla on veli ja kaksi sisarta. Äitini työskenteli sairaanhoitajana mutta jäi kotiäidiksi avioiduttuaan. Isäni oli tuomari. Veljeni ja nuorempi sisareni ovat juristeja ja vanhin sisareni oli naimisissa juristin kanssa. Tästä seurasi, että juridiikka oli yleinen keskustelunaihe meillä kotona. Ensimmäisiä ammatinvalintaan liittyviä ajatuksiani olikin, ettei minusta tule juristia.”

”Ylioppilaskirjoitusten jälkeen kirjoittauduin Helsingin yliopistoon ja aloin opiskella moderneja kieliä. Olin jo tuolloin kiinnostunut filosofiasta ja suunnittelin hakevani opiskelemaan sitä. Kesällä ennen hakemuksen jättöä muutin kuitenkin mieltäni osin siksi, että sain hyvät arvosanat kielistä. Niinpä ajattelin, että ehkä minun on tarkoitus omistautua kieliopinnoilleni. Lisäksi kaikki, mukaan lukien minä itse, arvelivat, ettei filosofian alalla ole tulevaisuutta.

Kiinnostuin filosofiasta jo lukiossa. Toiseksi viimeisellä luokalla uskoin kokeneeni ilmestyksen elämän tarkoituksesta. Sitä voisi kuvailla hedonistisilla tai utilitaristisilla termeillä. Luulin tietenkin, että nämä ideat olivat upouusia. Luulin onnistuneeni paljastamaan erilaisia iluusion muotoja – perinteisiä moraalisääntöjä. Ajattelin, että ainoa asia, mihin ihminen todella pyrkii, on nautinto. Elämän tulisi sujua niin mukavasti kuin mahdollista ja kestää niin pitkään kuin mahdollista.

Tämä perustui innostukseeni lukea psykologiaa käsittelevää kirjallisuutta: tarpeita ja viettejä koskevia pohdiskeluja. Tämähän oli varsin reduktiivinen katsantokanta moraaliin, mutta se sai minut ajattelemaan laajemmin filosofiseksi ajattelemiani kysymyksiä. Toinen inspiraation lähteeni oli *beatnik*-kirjallisuus, erityisesti Jack Kerouacin *On the Road*. Siihen olin päätenyt jazzmusiikin kautta. Olin erityisen mieltynyt *bebopiin* ja Charlie Parker oli suuri idolini. Kuuntelen edelleen hänen musiikkiaan mielelläni, vaikka nykyisin tapaankin kuunnella useammin klassista musiikkia: Bachia, Beethovenia, Schubertia. Jazzista oli luonnollinen yhteys *beatnik*-kulttuuriin.

Abivuonna aloin lukea laajemmalti ja Bertrand Russell oli aikainen esikuvani. Luin myös Georg Henrik von Wrightia ja Eino Kailaa. Abikeväänä tapasin tulevan vaimoni Ankin (Ann-Christinin), omaa sukuaan Järner. Aloitimme yhtä aikaa opiskelut Helsingissä. Anki olisi oikeastaan tahtonut aloittaa Åbo Akademiassa, mutta jostakin syystä en itse pitänyt sitä vaihtoehtona. Åbo

Akademi oli aika pieni noihin aikoihin ja kuvittelin, että Turussa lähinnä vietetään iltoja kynttilän valossa ja että kaikki siellä olisi pienimuotoista ja sisäänpäin kääntynyttä... Ihmettelen, mistä oikeastaan mielikuvani olivat tarttuneet. Myöhemmin olen kyllä huomannut, että sitä todellakin tulee istuneeksi kynttilän valossa usein, mutta se voi olla myös mukavaa. Ja Turussa on useita älyllisesti valveutuneita tutkijoita.

Luettuani moderneja kieliä vuoden Anki sai ylipuhuttua minut palaamaan filosofiaan. Hänen mielestään minulla oli taipumuksia fakki-idiioottimaisuuteen, ja siinä tapauksessa hänen mielestään oli järkevämpää, että omistautuisin filosofialle enkä kielitieteelle ja kielen historialle. (Tässä vaiheessa olin jo ennättänyt ostaa sanskritin oppikirjan. Olin myös alkanut suunnitella uutta tapaa kategorisoida kielioppi ilman sanaluokkia... Ankillä oli vahva luottamus mahdollisuksiini onnistua filosofina. Hän sai myös minut uskomaan, että oli oikeassa, mistä olen hänelle kiitollinen. Opiskelutovereihini lukeutuivat Lilli Gullichsen (nyk. Alanen) ja André Maury. Nämä ystävyysuhteet ovat jääneet pysyviksi.

Kahden Helsingin yliopistossa vietetyn opiskeluvuoden jälkeen suoritin asepalvelukseni Dragsvikissä '63–64. Juuri ennen asepalvelukseen astumista olin laatinut kirjoituksen erääseen antologiaan. Siihen aikaan asevelvollisilta oli kielletty julkaisutoiminta poliittisista kysymyksistä ilman erityistä lupaa ja esimieheni vastusti kirjoitukseni julkaisemista. Veljeni Leo Hertzberg valitti päätöksestä oikeuskanslerille. Tämä tosin päätti, että kiello oli lainmukainen, mutta ratkaisu asiaan tuli vasta asepalvelukseni päättymisen jälkeen.

Kirjoitukseni käsitteli tematiikkaa ”ennenmin pu-nainen kuin kuollut” (*hellre röd än död*). Tämä kysymys liittyi kylmään sotaan ja ydinsodan ajatuksen mielen-
vikaisuuteen. Valitus julkistettiin ja se herätti yllättävän suurta huomiota. Kaikki sanomalehdet kirjoittivat sananvapaudesta. Tämä tapahtui ennen voimakkainta suomettumisen aikaa, mutta jo silloin pelättiin yleisesti ottaa kantaa asioihin, jotka käsittelivät suhdettamme Neuvostoliittoon. *Kansan Uutiset* kommentoi, että yhtäältä oli väärin sensuroida kirjoitustani, mutta toisaalta taas ne mielipiteet, joita esitin, eivät olleet loppuun asti mietittyjä, koska olin kuvannut elämää Neuvostoliitossa vähemmän pahana kahdesta pahasta vaihtoehdosta. Pidin hän sitä vaihtoehtoa kuolemaa parempana.”

Tutkijaksi ja maailmalle

”Suorittuani asepalveluksen avioiduin Ankin kanssa. Poikamme Fredrik syntyi 1966. Opintojeni ohella työskentelin puolipäiväisesti Hankenin kirjastossa Helsingissä. Keskeisin kiinnostukseni kohde oli metaetiikka. Pro graduni käsitteli kritiikkiä metaetiikassa vallinnutta katsantotapaa kohtaan, jonka mukaan moraalikäsitysten ei voitu katsoa olevan päteviä eikä pätemättömiä. Olin innokas osoittamaan, että arvokäsityksiä

voidaan kritisoida (näkemyksessäni oli siis edelleen vaikutteita ”utilitaristiselta” kaudeltani). Suorittuani maisterin tutkinnon muutin perheineni Porvooseen ja aloin kirjoittaa lisensiaatin tutkielmaa. Sain vaikutteita Elizabeth Anscomben kirjasta *Intention*, erityisesti sen arvostelmien ja aikeiden yhteen kuulumista käsittelevistä ajatuksista. Minulla ei kuitenkaan ollut selvää kuvaa siitä, mitä oikeastaan halusin saada sanotuksi.

Professori Erik Stenius kysyi 1978, josko halusin ottaa vastaan puolipäiväisen amanuenssin työn sekä puolipäiväisen filosofian assistenttuurin Helsingin yliopiston filosofian laitokselta. Tämä oli tärkeä edistysaskel, sillä en koskaan ollut uskonut, että filosofialla voisi elättää itsensä. Amanuenssin työ koostui Steniuksen kirjoitusten puhtaaksikirjoittamisesta, mikä sujui erittäin hitaasti, koska teksti koostui pääasiassa logiikan symboleista. Edeltäjäni Risto Hilpinen oli yksinkertaisesti vienyt käsikirjoituksen konekirjoittajalle saadakseen itselleen aikaa tutkimukseen.

Hoidin myös ruotsinkielistä assistenttuuria, mutta sovimme teoreettisen filosofian professori Oiva Ketosen kanssa, että suurin osa opetuksestani – kaksi luentokurssia ja proseminaari – pidettäisiin suomeksi. Suomeksi opettaminen oli minulle haastavaa. Taustani on täysin ruotsinkielinen eikä suomen kieleni ollut erityisen vahva, joten jouduin valmistautumaan luentoihin täydellisillä muistiinpanoilla. Käytin kaiken käytettävissä olevan ajan luentoihin valmistautumiseen. Saadakseni materiaalin riittämään luentojen ajan kirjoitin taululle kaikki tärkeimmät asiat.

Koin opetuksen mielekkäänä, mutta Steniuksen kirjan puhtaaksikirjoittaminen ei ollut erityisen antoisaa. Hain stipendirahoitusta Svenska Kulturfondenilta väitöskirjan kirjoittamiseen mutta sain hylkäävän päätöksen. Niihin aikoihin tutustuin laitoksen muihin tutkijakoulutettaviin, joista useat saivat myöhemmin professuurin Suomen yliopistoissa: Risto Hilpinen, Juhani Pietarinen, Raimo Tuomela, Juha Manninen ja S. Albert Kivinen. Samoihin aikoihin tutustuin myös Fred Stoutlandiin, josta tuli elinikäinen ystävä.

Anki oli sitä mieltä, että asettaisimme Suomeen. Hän opiskeli kirjallisuustiedettä ja pohjoismaista filologiaa. Hän oli kiinnostunut oppiaineistaan muttei viihtynyt yliopiston ilmapiirissä. Opiskelijaelämä ei ollut häntä varten. Anki jäi kotiin Fredrikin synnyttyä ja koki lapsesta huolehtimisen vapauttavana. Lapsi sai hänet tuntemaan, että hän teki jotain merkityksellistä.

Minä hain ja pääsin neljään eri yhdysvaltalaiseen yliopistoon, joista valitsin Cornellin. Siellä filosofian laitoksella työskentelivät Norman Malcolm, Max Black ja David Sachs. G. H. von Wright taas oli *Professor at large* eli hänellä oli pysyvä kutsu vierailevana luennoitsijana. Kampus sijaitti New Yorkin osavaltion Ithacassa, luonnonkauniilla törmällä Cayuga-järven yläpuolella, ja alueen läpi kulki kaksi syvää kanjonia. Saavuini paikalle elokuussa 1968 Ankin ja Fredrikin kanssa.”

”Yhtäkkiä mielestäni ymmärsin, mistä tässä kaikessa on kyse. On olemassa erilaisia faktoja!”

Merkityksen voima

”Tiesin myös, että Malcolm oli ollut Wittgensteinin oppilas. 60-luvulla Wittgensteinia ihailtiin, enkä oikein ymmärtänyt miksi – hän oli tavallaan muotifilosofi, josta en itse ollut kovin kiinnostunut. *Nya Presseniin* kirjoittamassani arvostelussa Anders Wedbergin filosofian historiasta totesin: ’Wedbergin vahvuus on, ettei hän anna myöhemmän Wittgensteinin hämätä itseään.’

Joulukuusta 1968 muodostui kuitenkin vedenjakaja filosofisessa ajattelussani. Kävin kurssia, jota piti Bruce Goldberg; nuori opettaja, joka puhui Wittgensteinin merkityksen käsitteestä. Kun tuli aika kirjoittaa kurssin lopputyö, *term paper*, yhtäkkiä mielestäni ymmärsin, mistä tässä kaikessa on kyse. On olemassa erilaisia faktoja! Sovinnainen kuvitelma ja empirismin perusajatus on, että maailma voidaan ymmärtää vain yhdellä tavalla. On vain yhdenlaisia, yksiselitteisesti havaittavia faktoja. Nyt ymmärsin, että maailman tapahtumia voidaan tarkastella eri tavoin. Tämä puolestaan sisältää ajatuksen antireduktionismista. Ihmisiä ja inhimillistä toimintaa ei voi kääntää materialistiselle kielelle – vaikka monet niin luulevat – vaan kyse on toisesta, riippumattomasta kielipelistä. Minulle tämä oli ratkaiseva filosofinen oivallus. Koko filosofian rakenne muuttui. En kerralla ymmärtänyt tämän kokonaisuuden sisältöä, en ehkä edelleenkaan, mutta ajatteluni muutti suuntaa.

Myös muut kurssit olivat antoisia. Filosofian opettajat Cornellissa olivat vahvasti sitoutuneet opetukseensa ja jokainen kurssi edellytti opiskelijoilta suurta työpanosta. Lukukausien aikana ei vapaapäiviä pidetty. En usko missään elämäni vaiheessa työskennelleeni yhtä intensiivisesti. Moraalifilosofia lakkasi kiinnostamasta minua ja aloin harrastaa teon filosofiaa.

Oleskelumme Ithacassa osui levottomaan aikaan yhdysvaltalaisessa politiikassa. Vietnamin sodan kulminoituminen johti kiivaisiin protesteihin, olihan opiskelijoillakin USA:n silloisen yleisen asevelvollisuuden takia riski joutua sotimaan. Myös rotujenväliset suhteet olivat jännittyneitä. Pidettiin kuuluisa Chicagon puoluekokous mellakoineen... Kansalliskaarti ampui Ohion Kent State Universityn opiskelijoita... Cornelliin oli otettu erityisohjelmaksi köyhiä mustia opiskelijoita, joista osaa uhkailtiin ja häirittiin. Niinpä ryhmä heitä valtasi oppilaskuntarakennuksen huhtikuussa 1969. Tapaus erottui muista yliopistolevottomuuksista, kun kävi ilmi, että valtaajilla oli aseita: Cornell pääsi valtakunnan uutisiin. Normaali opetus taukosi ja luennoilla käsiteltiin nyt yhteiskunnallisia ongelmia. Valitettavasti mustien opiskelijoiden tilanne unohdettiin pian ja ryhdyttiin vääntämään siitä, saadaanko kurseilta ylipäätään arvosanoja.

Yliopiston liikuntahallissa pidettiin myös suuria *sit-inejä*. Yksi näissä kokoontumisissa esiintyneistä filosofian

”Kun he lopulta huhtikuun alussa alkoivat lukea tekstiäni, he suhtautuivat esitykseeni erittäin kriittisesti.”

professoreista, David Lyons, teki minuun vaikutuksen poliittisella sitoutuneisuudellaan. Hän oli radikaali ja piti opiskelijoiden puolta. Sain idean pyytää häntä Malcolmin ja Arthun Finen lisäksi jäseneksi kolmihenkiseen komiteaan, joka ohjasi ja arvioi väitöskirjani. En huolinut siitä, että Lyons oli utilitaristi, vaikka itse olin jo luopunut siitä näkemyksestä. Kävin päivittäisiä keskusteluja joidenkin opiskelijakaverien, erityisesti israelilaisen Yuval Lurien, Robert Matthews, Norton Batkinin ja Martin Gundersonin kanssa. Näillä keskusteluilla oli käymieni kurssien ohessa erittäin suuri merkitys filosofiselle kehitykselleni.

Saadakseni paremman stipendin sitouduin kirjoittamaan väitöskirjani valmiiksi vuodessa. Malcolm, joka johti komiteaa, luki kirjoittamaani sitä mukaa kuin sitä vuoden aikana syntyi ja piti lukemastaan. Fine ja Lyons jäivät sen sijaan jälkeen. Kun he lopulta huhtikuun alussa alkoivat lukea tekstiäni, he suhtautuivat esitykseeni erittäin kriittisesti. Filosofisen näkemykseni olin kehittänyt Malcolmilta ja Goldbergilta omaksumieni vaikutteiden pohjalta, ja Finen ja Lyonsin näkemys filosofiasta oli täysin toisenlainen. Heidän mielestään otteeni olisi pitänyt olla erilainen. Olin kuitenkin valmis luottamaan Malcolmin arvostelukykyyn. Pyysin, että Fine ja Lyons vaihdettaisiin toisiin ohjaajiin, mikä oli

epätavallista työn ollessa jo niin pitkällä. Vaihto kuitenkin sallittiin.

Heinäkuussa pidettiin suullinen kuulustelu, eräänlainen tohtorinväitös. Paikalla olivat Malcolm, Goldberg ja Keith Donnellan. Istuimme Malcolmin työhuoneessa, Malcolm itse oli pukeutunut shortseihin. Esitin yhteenvetona väitöskirjasta, komitean jäsenet esittivät joitakin kysymyksiä ja pyysivät minua poistumaan neuvonpidon ajaksi. Hetken kuluttua minut kutsuttiin takaisin ja komitean jäsenet ilmoittivat, että *Explanations of Conduct*ni oli hyväksytty. Menimme yhdessä ravintolaan ja kohotimme maljat.”

Muita maisemia

”Muutimme takaisin Suomeen ja Porvooseen. Oli onni, että olin valmistunut niin nopeasti: sain pätevyuden hoitaa professorin virkoja ennen monia muita suuren ikäluokan edustajia. Syksyllä 1970 sain sijaisuuden käytännöllisen filosofian professorina Helsingin yliopistossa ja 1971 sijaistin Steniusta ruotsinkielisenä professorina. Silloin keväällä von Wright järjesti yhteiskuntafilosofiaa ja toiminnan selityksiä käsittelevän konferenssin Helsingissä ja Turussa. Kutsuttuja esitelmöitsijöitä olivat Erik Allardt lisäksi muiden muassa englantilainen Peter

Winch ja saksalainen Karl-Otto Apel sekä sosiologi Joachim Israel Ruotsista.

Hoidin alituisen professorin viransijaisuuksia Helsingin yliopistossa, mutta halutessani minulla oli edelleen assistentin virka. Cornellissa vietetyn ajan jälkeen toivoin kuitenkin vielä opettavani Yhdysvalloissa, ja hain virkoja useista yliopistoista. Kun mainitsin asiasta nyt ensimmäistä kertaa tapaamalleni Winchille, hän kertoi olleensa edellisenä lukukautena vierailevana professorina University of Arizonassa Tucsonissa. Hän tarjoutui suosittelemaan minua. Tämä johti siihen, että sain myöhemmin tarjouksen virasta Arizonassa, vieläpä niin, ettei minun tarvinnut matkustaa haastatteluun paikan päälle, mikä tavallisesti oli edellytys, jos aikoi olla virkakilpailussa mukana.

Samaan aikaan von Wright tarjosi minulle työtä sihteerinä, jonka tehtävänä olisi ollut avustaa häntä Wittgensteinin *Nachlassin* toimittamisessa. Jouduin valitsemaan: jäädäkö Suomeen ja tulla Wittgenstein-ekspertiksi vai ottaako vastaan työpaikka Arizonassa ja tulla ”vapaaksi” tutkijaksi. Valitsin vapauden, enkä ole koskaan katunut valintaani.

Sain tiedon Arizonasta joulukuussa 1971, pari päivää sen jälkeen kun toinen poikamme Ludvig syntyi. Anki oli vielä synnytyslaitoksella kuullessaan saamastani tarjouksesta. Alkusaikahdyksestä selviytyttyään hän hyväksyi pian ajatuksen muutosta. Elokuussa 1972 matkustimme Arizonaan. Anki hurmaantui punakeltaisten vuorten reunustamasta kaktusaavikkomaisemasta. Kesät olivat kuumia ja talvet miellyttäviä, ja opinkin nopeasti olemaan kaipaamatta vuodenaikojen vaihtelua.

Akateeminen ilmapiiri Tucsonissa ei ollut samalla tavoin stimuloiva kuin Cornellissa. Kukaan kollegoistani ei ollut samoilla linjoilla kanssani. Muistan jännittäneeni ensimmäistä luentoani niin, että jalkalihakseni olivat vielä seuraavanakin päivänä kipeät.

Toisen vuoden aikana sopimustani ei enää pidentetty. Olisin voinut jäädä vielä vuodeksi (viisumini olisi ollut voimassa vielä kolmannenkin vuoden), mutta päätin palata Suomeen kahden vuoden jälkeen 1974. Sain sijaisuuden Helsingin yliopistosta. En halunnut muuttaa takaisin Porvooseen, emmekä halunneet asua Helsingissä kahden lapsen kanssa. Kaikeksi onneksi saimme hyvän vuokra-asunnon Tammisaaresta.”

Päin provinssia

”Taloutemme oli kireällä, ja vuonna 1975 hain do-sentuuria Åbo Akademista saadakseni sivutuloja. En tuolloin kuvitellut olevani tulevaisuudessa laajemmin tekemisissä Åbo Akademin kanssa. Vuonna 1976 sain tutkijanpaikan Suomen Akatemialta. Suunnittelin kirjoittavani kirjan väitöskirjani pohjalta, mutta se työ ei valmistunut koskaan.

Silloin ja myöhemminkin olen kirjoittanut artikkeleita. En ole koskaan kirjoittanut kirjaa sen varsinaisessa merkityksessä. Ehkä se johtuu temperamentistani: minullahan oli vaikeuksia jo saada hyväksytettyä väi-

töskirjani, jota en enää pidä kovin hyvänä vaan huolimattomasti kirjoitettuna. Ehkäpä olen liian laiska kirjoittaakseni kirjan. Se vaatisi itsekuria, ja olisi pakko karsia muita kiinnostavia asioita, kun koko ajan pitäisi keskittyä yhteen kysymykseen. On myös vaikeaa pitäytyä yhdessä tietyssä ajatuksessa läpi koko kirjan. On jo tarpeeksi vaikeaa pitää kasassa ajatuksenkulkua yhden koko artikkelin ajan, koska kysymykset ovat niin monimutkaisia. Kirjan kasaan saamiseksi voi olla houkuttelevaa yksinkertaistaa asioita. Voinpa huomauttaa, että useat merkittävät filosofit eivät koskaan ole tehneet kirjoja: Cora Diamond, Rush Rhees...

Artikkeleita tulee laatineeksi usein siitä syystä, että on kutsuttu antologioihin tai konferensseihin. Ongelmana on, että ehkä näin työskennellessään tulee sattumanvaraisuusien ohjaamaksi. Toisaalta pääsee käsittelemään asioita, joihin ei ehkä muuten syvennyisi. Olen myös kirjoittanut ei-akateemisista asioista. Toisaalta kirjoittamisessani on ehkä nähtävissä kauaskantoisempia kuvioita. Asioita, joihin olen palannut ja jotka ovat vaatineet aikaa kypsyäkseen. On vaikeaa löytää oikea ilmaisu idealle, kun yrittää ensimmäistä kertaa. Kun muutamaa vuotta myöhemmin lähestyy kysymystä uudelleen, voi tulos olla täysin toisenlainen ja toivottavasti syvällisempi. Itse arvostan kirjoittamistani artikkeleista eniten niitä, jotka käsittelevät puhetta ja merkitystä, ajattelun käsitettä ja etiikkaa.

Stenius jäi 1975 eläkkeelle Helsingin yliopiston ruotsinkielisestä professuurista. Ingmar Pörn ja minä haimme virkaa von Wrightin, Sören Halldénin ja Knut Erik Tranøy'n toimiessa asiantuntijoina. Prosessista muodostui kolmivuotinen ja jokseenkin dramaattinen. Tranøy'n mielestä Pörn oli pätevämpi, von Wrightin mielestä puolestaan minä. Halldénin mielestä taas kumpikaan ei ollut pätevä, mutta Pörn olisi aavistuksen vähemmän epäpätevä. Historiallis-kielitieteellinen osasto (nykyinen Humanistinen tiedekunta) asetti Pörnin ensimmäiselle sijalle, mistä minä jätin valituksen. Suuren konsistorin enemmistö äänesti minua. Sitten kansleri Mikko Juva, tuleva arkkipiispa, tahtoi ottaa kantaa valitukseeni. Hän hylkäsi ne ja asetti siis Pörnin ensimmäiselle sijalle. Seuraava aste oli valtioneuvosto, missä asia ratkaistiin äänestyksessä. Enemmistö kannatti minua. Lopullisen ratkaisun asiaan teki presidentti Kekkonen, joka valitsi Pörnin. Järjestys siis vaihtui joka instanssissa. Nyt paljon myöhemmin en voi väittää, että tulos olisi ollut epäoikeudenmukainen.

Keväällä 1978 sain stipendin British Councililta. Siihen sisältyi kahden kuukauden oleskelu Lontoossa ja muutama viikko Cambridgessa. King's Collegessa keskustelin työstäni Winchin kanssa. Tutustuin Raimond Gaitaan, joka opetti siellä, ja Rheesiin, joka oli jäänyt eläkkeelle Swanseasta ja asui nyt Lontoossa. Cambridgessa keskustelin säännöllisesti Anscomben kanssa. Se oli antoisaa aikaa, vaikkakaan se ei johtanut suoriin julkaisutuloksiin.

Krister Segerberg oli tuohon aikaan Åbo Akademin filosofian professorina. Keväällä 1979 hän olisi virka-

vapaalla ja pyysi minua sijaisekseen. Siihen suostuin mielihyvin, sillä olin huomannut, että täysipäiväinen tutkijantyö elämäntapana ei oikein sopinut minulle. Hiljalleen vaivuin itseäni yhä enemmän ja kävin hitaammaksi ja itsekriittisemmäksi. Vaikka olin julkaissut joidenkin artikkeleita tuona aikana, tajuan nyt, etten ollut vielä tutkijana kypsytynyt. Hain Helsingistä teoreettisen ja muutamaa vuotta myöhemmin käytännöllisen filosofian professuuria. En usko olleeni kovinkaan helppo elämäkumppani näitä virantäyttöratkaisuja odotellessani.

Åbo Akademiassa ei tuohon aikaan ollut monta filosofian opiskelijaa. Sijaistettuani professoria kevään 1979 palasin tutkimustyöhön. Segerberg jätti 1980 professorin lähteen Uuteen-Seelantiin. Hoidin professuuria koko venähtäneen nimitysprosessin ajan vuoteen 1984 asti.

Sain 1980 yllätyksekseni Winchiltä kirjeen, jossa hän kertoi, että tulisi mielellään asumaan Tammisaaren joksikin aikaa kesällä. Hän tulikin elokuun alussa ja jäi syyskuun loppuun asti. Hän halusi päästä pois Lontoon hälystä saadakseen työrauhaa. Hän asui eräiden ystäviemme luona, söi ateriansa meillä, ja kävin päivittäin keskusteluita hänen kanssaan. Tuona aikana hän työsti artikkeleita, joka myöhemmin sai nimen ”Ceasing to Exist”. Hän oli aamuihminen ja käveli joka aamu Högholmeniin, missä hänellä oli tapana istua ja kirjoittaa kalliolla, josta oli merinäköala. Kesällä 1984 hän vieraili luonamme uudestaan ja asui meillä jonkin aikaa. Winch vieraili Turussa syksyllä 1993 ja piti kurssin poliittisesta auktoriteetista. Hän kuoli keväällä 1997.

Ystävytyeni Winchin kanssa oli tärkeimpiä kokemuksia elämässäni. Tämä on ehkä subjektiivinen mielipiteeni, mutta käsitykseni mukaan hän oli yksi merkittävimmistä filosofeista 1900-luvun viimeisinä vuosikymmeninä. Tämän käsityksen jakaa myös moni muu, vaikka Winch onkin ansaitsemattomasti unohdettu tämän päivän filosofisessa ilmapiirissä. Yksityishenkilönä hän oli antelias ja huumorintajuinen sekä erittäin hyvä keskustelukumppani.

Winchin välityksellä tutustuin kahteen Walesissa toimineeseen filosofin: lampeterilaiseen David Cockburniin ja swansealaiseen D. Z. Phillipsiin. Nämä ystävyysuhteet ovat johtaneet kattavaan tieteelliseen yhteistyöhön ja aktiiviseen kanssakäymiseen Åbon ja Walesin välillä.

Minut nimitettiin Åbo Akademin vakituiseksi filosofian professoriksi maaliskuussa 1984. Koska olin pitkään laitoksen ainoan opetusviran haltija, se vaikutti tutkimukseeni ja opetukseeni niin hyvässä kuin pahassa. Tämä tuli erityisesti esiin painotuksessani moraalij- ja ihmistieteiden filosofiaan. Opetuksessa painotin dialogia ja kykyä keskustella niin suullisesti kuin kirjallisestikin. En ole pitänyt kirjojen lukua ja tenttimistä kovin keskeisenä.

Itse olen hidaskukija ja siksi en myöskään ole vaatinut oppilaita lukemaan suuria määriä kurssikirjallisuutta. Eräs puutteeni filosofian harjoittajana onkin, etten ehkä ole niin kovin perehtynyt filosofian historiaan. Ei tarvitse olla asiantuntija filosofian historiassa harjoittaakseen filosofiaa, mutta historiantuntemus laajentaa perspektiiviä.

Opiskelijat työskentelivät usein keskustelupiireissä, missä he oppivat tekemään filosofiaa. Tieteenfilosofiaa opetti Hans Rosing, mutta muuten alkuaikoina Turussa oli puutetta pätevästä tuntiopettajista. Osaa opetuksesta hoitivat edistyneet opiskelijat, joiden koulutuksen tärkeäksi osaksi tulikin oma opetustyö. Aloitin kurssiassistenttien käytön opetuksessa: opinnoissaan edenneet opiskelijat vetivät luentoihin kuuluvia keskusteluryhmiä.

Ennen kaikkea Wittgensteinin tapa harjoittaa filosofiaa on vaikuttanut minuun. Wittgensteinin filosofiasta puhuttaessa onkin syytä huomata ero Wittgensteinin inspiroimaan tapaan harjoittaa filosofiaa, ja tutkimukseen, jonka tavoitteena on selvittää Wittgensteinin tekstien sisältöä. Vaikka ero näiden tutkimusperspektiivien välillä ei ole tarkka, voidaan perustellusti sanoa, että juuri wittgensteinilaisesta filosofointitavasta tuli keskeinen Åbo Akademin filosofian laitoksella.

Wittgensteinin metodologia voisi ehkä kuvata asettamalla se vastakkain esimerkiksi von Wrightin metodin kanssa. von Wrightin tavoitteena filosofiassa oli luoda yleispätevä esitys käsittealueesta, kun taas Wittgenstein pyrki ratkomaan älyllisiä vaikeuksia, solmuja ajattelussamme, joita syntyy yrittäessämme ymmärtää tiettyjä käsitteitä. Tästä johtuu, että von Wrightille filosofiset ongelmat muodostavat tietynlaisen toiminnan esteen, joka pitäisi joko ratkaista tai ohittaa, kun taas Wittgensteinille filosofiset ongelmat antavat filosofisen toiminnan suunnan ja merkityksen.

Wittgenstein ja von Wright olivat sen sijaan yksimielisiä siitä, että filosofia tulisi pitää erillään empiirisistä tieteistä. Heidän mukaansa perustavanlaatuisen vaatimus filosofiselle toiminnalle oli selvyys käsiteltävien kysymysten luonteesta. Tässä kohdissa he erosivat vaikkapa W. V. O. Quinesta, joka väitti, etteivät filosofiset ja empiiriset kysymykset eronneet toisistaan.

Minulle avautui vielä muutamaan kertaan mahdollisuus ulkomaanvierailuille. Syksyllä 1985 sain British Academy Fellowshipin, joka mahdollisti yhden luku-kauden vieton Walesin St David’s University Collegessa. Perhe tuli mukaan, ja Ludvig kävi koulua Lampeterissa. Keskustelin paljon Cockburnin ja Robert Sharpen kanssa. Sharpe vieraili tutkijana Turussa 1987, Cockburn useasti.

Vuosiksi 1991–1992 sain tutkijastipendin Suomen Akatemialta. Syksyn 1991 vietin tutkijana University of Oregonissa Eugenessa. Anki oli mukana ja Ludvigkin pari kuukautta. Suurin saavutus tältä vierailulta oli tutustuminen Don S. Leviin. Tästä filosofisesta ystävytydestä on muodostunut minulle hyvin merkittävä.”

Filosofiaa dialogissa

”Olen aina ollut sitä mieltä, että filosofiassa tulee pysytellä selvillä siitä, mitä muissa tieteissä tapahtuu, ja yrittää pitää yllä tieteidenvälistä dialogia. Alkuvuotini Turussa kutsuin tutkijoita muilta tieteenaloilta tutkijaseminaareihin kertomaan työstään. Myöhemmin laitoksen omien tohtorikoulutettavien ja tutkijoiden sekä vierailevien filo-

sofien määrä kasvoi siinä määrin, että tutkijaseminaarin ohjelma pitkälti täyttyi filosofeista.

Kun meillä filosofissa on näkemyksiä siitä, mikä toisilla tieteenaloilla on epäselvää, on tärkeää, että otamme vastapuolen tosissaan ja kutsumme dialogiin. Ja että tartumme vastapuolen parhaisiin argumentteihin ja yritämme keskustella niistä ja ymmärtää niitä. Vastapuolen ajattelutavan tunnistaminen, ja sen tunteminen itsessään, on edellytys filosofiselle dialogille. Filosofisen keskustelun kohteeksi voidaan ottaa kulttuurin kaikki eri ulottuvuudet: kirjallisuus, elokuva, taide, uskonto, politiikka ja muut tieteet.

Åbo Akademin filosofian laitoksella on ollut useita yhteisiä tutkimusprojekteja muiden oppiaineiden, kuten yhteiskuntatieteiden, kielten ja erityisesti systemaattisen teologian sekä Ihmisoikeusinstituutin kanssa. Erityisenä rikkautena olen pitänyt Turun ja Uppsalan filosofian laitosten välistä yhteistyötä. Minulla on ollut ilo vaihtaa ajatuksia teoreettisen filosofian professorin (vuoteen 2007 asti) Sören Stenlundin ja hänen oppilaidensa kanssa. Erityisesti mainittakoon vuorovuosin Uppsalassa ja Turussa järjestettävä Phalén-piknikki, joka on osin epävirallinen, osin tieteellinen ammattifilosofien ja opiskelijoiden yhteinen tapahtuma.

Jäin eläkkeelle 2007. Kun vaimoni kuoli seuraavana vuonna, muutin Turkuun. Syksystä 2009 lähtien olen jakanut elämäni kirjailijan, pohjoismaisen kirjallisuuden emeritaprofessorin Merete Mazzarellan kanssa. Asumme Helsingissä.”

Emerituksena

”Näillä näkymin olen oikeissa kehittää jo aiemmin kirjoittamiani asioita eli osin kielen filosofiaa, osin tahdon käsitettä koskevia ajatuksiani. Minulla on meneillään pari kirjaprojektia, jotka pohjautuvat osittain aikaisempiin artikkeleihin kielen filosofiasta, filosofisesta psykologiasta ja etiikasta. Kielen filosofiaa ja moraalifilosofiaa koskevat ajatuskokonaisuuteni ovat jollain tapaa kehittyneet rinnakkain. Kun kirjoitin 1985 artikkelin ”The Kind of Certainty Is the Kind of Language-Game”, oivalsin asian, joka hiljalleen on alkanut merkitä yhä enemmän. Ymmärsin, että kielisäännöt ovat jotakin, mitä voisi kutsua sisäiseksi. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että ne eivät muodosta kielellisen käyttäytymisen kuvauksia vaan ilmaisevat kyvyn, joka täytyy olla, jotta pystyy ratkaisemaan säännön korrektiin sovelluksen.

Kykymme käyttää kieltä ei siis *perustu* sääntöihin. Tämä vaikutti tapaan keskustella kielestä ja merkityksestä, ja näitä ajatuksia haluan edelleen yrittää kehittää. Tästä aiheesta olen käynyt runsasta ajatustenvaihtoa Stenlundin ja hänen oppilaidensa, erityisesti Martin Gustafssonin ja Pär Segerdahlin, kanssa. Toisen aivan ratkaisevan impulssin sain 1995 luettuani Diamondin artikkelin ”What Nonsense Might Be”. Myöhemmin Levin artikkelit ja kirja *In Defense of Informal Logic* vaikuttivat minuun syvästi.

Myös eräs toinen oivallus on muodostunut merkittä-

väksi moraalifilosofisessa ajattelussani 1990-luvun alusta lähtien. Havaituin, että monet asiat, joita ollaan taipuvaisia tarkastelemaan moraalina sääntöinä, kuten ”On väärin valehdella”, ovat luonteeltaan sisäisiä sääntöjä. Oppiessamme, mitä valhe on, opimme normaalitapauksessa samanaikaisesti ottamaan etäisyyttä siihen, mitä valheeksi kutsutaan. Sääntö ei siis oikeastaan tuo mitään uutta ymmärtämyksemme asiasta. Tämä piti sisällään uuden katsontatavan eettiseen ajatteluun: ymmärryksemme maailmasta ei liitetä sääntösarjaa, vaan ymmärrys itsessään sisältää jo eettisen perspektiivin. Tämän ajatuksen taustalla ovat Winchin ja Gaitan työt (erityisesti Winchin ”Moral Integrity”), mutta myös John Cookin *Morality and Cultural Differences*.

Vaikutan myös lehdessä *Ikaros: Tidskrift om människan och vetenskapen*, jota olin mukana perustamassa 2004 ja jota toimittavat turkulaiset tutkijat ja opiskelijat. Lehti paneutuu kriittisen dialogin luomiseen eri tieteenalojen ja yleisön välille. Mitä merkitystä on tutkimusprojektilla tai tieteellisellä tuloksella? Jotta tutkimuskysymys olisi merkityksellinen, se tulee viime kädessä, ja ehkä epäsuorasti, voida selittää sellaisin termein, joita asiaan vihkiytymättömätkin voivat ymmärtää. Samanaikaisesti on tärkeää suhtautua kriittisesti laajalti levinneeseen taipuvaisuuteen etsiä tieteellisiä vastauksia tieteen ulkopuolelle kuuluviin asioihin. Tänä päivänä on helppo kuvitella, että esimerkiksi aivotutkimus tai evoluutiopsykologia antaisi meille avaimet siihen, miten meidän tulisi elää. *Ikaros* tarkastelee näitä kehityssuuntia kriittisesti.

Niinkin myöhään kuin 1998 hain vielä kerran ruotsinkielistä professuuria Helsingin yliopistosta. Prosessissa oli tälläkin kertaa erinäisiä kummallisia piirteitä, mutta viime kädessä uskon olleen oma onneni, etten tullut valituksi, sillä 2000-luvulla olen viihtynyt Åbo Akademiassa parhaiten. Se puolestaan johtunee opiskelijoitten filosofiakiinnostuksen huipentumisesta vuosituhannen vaihteen tienoilla.

Ilmapiiiri pienessä yliopistossa on monella tapaa miellyttävä. Minulla on tunne, että Åbo Akademi on vähemmän hierarkkinen kuin suomalaiset yliopistot keskimäärin. Hain professuuria Helsingin yliopistosta lähinnä siksi, että ajattelin isommasta laitoksen koosta olevan hyötyä, ja että voisin jakaa tehtäviä useammille ihmisille. Toisaalta isomalla laitoksella on riski jäädä jumiin filosofiseen ilmapiiiriin, jolloin ei enää jäisi yhtä paljon aikaa tai kiinnostusta ylläpitää dialogia muiden oppiaineiden kanssa.

Filosofialle oppiaineena ominaista on sen taipumus vuotaa arkipäivään asti ja vaikuttaa tapaan keskustella, lukea ja kirjoittaa. Sama pätee myös toisin päin: jokainen meistä on jossain määrin filosofi.”

Suomentanut Sonja Vanto

Viite

- 1 Teksti pohjautuu osin Hertzbergistä tekemääni haastatteluun *Filosofia.fi*-portaalia varten kesäkuussa 2008. Texten kan läsas på svenska i *Filosofia.fi*.